

Zin in het Wad

een inspirerend toeristisch-recreatief project

Zin in het Wad

een inspirerend toeristisch-recreatief project

Definitie bezinningstoerisme:

*Zin in het Wad staat voor de fysieke beleving van cultuur,
erfgoed en landschap waardoor de bezoeker tot zichzelf en tot rust komt.*

Inleiding

Zin in het Wad is een inspirerend toeristisch-recreatief project in het hele Nederlandse deel van het Waddengebied. Het plan zet in op vier concrete uitvoeringsprojecten in de regio, met elkaar verbonden door het element cultuurhistorisch erfgoed. Zin in het Wad biedt een totaalconcept voor een opkomende toeristische markt. Het plan is zo opgezet dat het bijdraagt aan de ontsluiting en het behoud van waardevolle landschappen en cultureel erfgoed en tegelijk duurzaam toerisme een impuls geeft.

Zin in het Wad is een integraal plan. Het koppelt meervoudig gebruik van monumenten en versterking van natuur en landschap aan duurzaam toerisme en economische ontwikkeling in de regio. Daarbij maakt het nuttig gebruik van bestaande recreatiemogelijkheden als fietsroutenetwerken en sluit het aan bij grote nieuwe projecten als (Wadden)wandelen, dat eerder door het Waddenfonds is gehonoreerd.

Zin in het Wad richt zich op de gaten en hobbels in de toeristisch-recreatieve infrastructuur voor een nieuwe toeristische doelgroep: bezinningstoeristen. In Zin in het Wad worden vier projecten verbonden die samen een aantrekkelijk product bieden voor deze doelgroep:

- *E-kerk*
- *Groene begraafplaatsen*
- *Stekjes*
- *Verhalen van de Wadden*

In deze projecten wordt op praktische en innovatieve wijze gewerkt aan toegankelijkheid en behoud van het landschappelijke en cultuurhistorische erfgoed in de Waddenregio. Ze bieden een toegevoegde waarde voor het landschap en voor zijn bezoekers. Zo maakt E-kerk kerkjes toegankelijk via sms die nu door gebrek aan menskracht niet door recreanten en toeristen kunnen worden bezocht. Groene begraafplaatsen versterkt de beleving van het landschap en werkt tegelijk aan het behoud van bijzondere biotopen voor flora en fauna. En Verhalen van de Wadden is het ideale ICT-platform dat het gedigitaliseerde erfgoed over de Wadden aan iedereen beschikbaar stelt (een uitgebreide beschrijving van alle projecten vindt u verderop in deze aanvraag).

Bezinningstoerisme

Zin in het Wad richt zich op bezinningstoerisme. Hieronder verstaan we de fysieke beleving van cultuur, (religieus) erfgoed en landschap waarmee de bezoeker tot zichzelf en tot rust kan komen. Steeds meer mensen gebruiken een korte vakantie of weekend weg om even pas op de plaats te maken; een moment van reflectie.

De Waddenregio heeft deze doelgroep veel te bieden. Kerken en kloosters, die hun oorsprong vinden in zingeving, bieden een ideale omgeving voor bezinning. Maar ook de rust en ruimte van het authentieke platteland vormen een inspirerende ambiance voor de waardevolle belevenissen die de bezinningstoerist zoekt. En dan hebben we nog niet eens de natuur, met werelderfgoedstatus, genoemd. De Waddenregio mag zich in dit opzicht dus buitengewoon rijk noemen.

Daarbij nodigt de regio uit tot een 'zacht' toerisme, verspreid en geïntegreerd. Een toerisme van vier seizoenen, kleinschalig, met respect voor de natuur, cultuur en levenskwaliteit van de gastheren en van de toeristen. Deze basisprincipes beschermen de regio tegen een ongecontroleerd massatoerisme en ongewenste uitspattingen en laten vooral de positieve aspecten aan de oppervlakte komen. Rust en ruimte, aandacht voor duurzaamheid en de (historische) verhalen van de regio.

Het bestaande aanbod in de Waddenregio is als het ware op maat gesneden voor de bezinningstoerist. Van de kleinschalige, maar veelal kwalitatief hoogwaardige overnachtingsmogelijkheden (erfgoedlogies) en de fijnmazige infrastructuur voor trage verplaatsingen (wandelen, fietsen en varen) tot het groeiende aantal wellness-accommodaties en restaurants dat gebruik maakt van duurzame, regionale (Wadden)producten.

Uitvoering

Wat echter ontbreekt om de bezinningstoerist (zowel van buiten als uit de eigen regio) op maat te kunnen bedienen, is een project dat samenhang in het aanbod brengt en dat een herkenbaar marketingconcept oplevert dat de provinciale promotieorganisaties in staat stelt de interesse van de doelgroep te wekken voor het nu nog grotendeels onbekende en versplinterde aanbod.

Dit sluit aan bij het advies over de economische betekenis van recreatie en toerisme in het waddengebied dat de Raad voor de Wadden in 2008 uitgaf. De raad stelt dat het tot stand brengen van ontwikkelingen die, met behoud van de ruimtelijke kwaliteit en identiteit van het gebied, toeristisch-recreatieve voorzieningen toevoegen, dé opgave is voor de vastelandswaddenkust. Sterke punten van het gebied zijn volgens de raad de rijke cultuurhistorie en de landschappelijke waarden.

Zin in het Wad pakt deze opgave op. Het wil de ontbrekende schakels in de infrastructuur in kaart brengen, het huidige aanbod verbeteren en ervoor zorgen dat het complete pakket bij de doelgroep onder de aandacht wordt gebracht. Hiervoor is de Stichting Inspirerend Wad opgericht, met bestuurders uit het Waddengebied, die zich bezighoudt met de realisatie van een samenhangend toeristisch-recreatief product in Noord-Groningen, Noord-Friesland en de Kop van Noord-Holland, inclusief de eilanden. Dit bestuur is tevens de indiener van deze financieringsaanvraag bij het Waddenfonds.

Voor de uitvoering van het plan, dat wil zeggen van de vier deelprojecten en de ontwikkeling van het marketingconcept, werft het bestuur extern een ervaren projectorganisatie. Deze zorgt ervoor dat de verschillende onderdelen in goede banen worden geleid. Daarnaast genereert zij draagvlak en betrokkenheid in de regio en bewaakt ze de planning en financiën. Zodra Zin in het Wad is afgerond en afgerekend, dienen beheer, onderhoud en promotie te worden overgedragen aan de provinciale en lokale overheden en daarvoor bestemde promotie- en routebureaus.

Doeltreffend, kansrijk en urgent

Zin in het Wad is alleszins de moeite waard. Met de uitvoering van dit kansrijke plan wordt geïnvesteerd in het vergroten en versterken van de kwaliteiten van de cultuurhistorische waarden en de natuur- en landschapswaarden van het Waddengebied en de beleving ervan door bewoners en bezoekers. De verschillende uitvoeringsonderdelen en het overkoepelende marketingconcept dragen bij aan een duurzame economische ontwikkeling van de regio, die op een positieve manier gebruik maakt van de demografische ontwikkeling in het gebied (krimp), en de innovatieve ontsluiting van de kennis over het erfgoed en het waddengebied.

Door de koppeling van bestaande projecten aan nieuwe, concrete projecten wordt versnippering tegengegaan en samenhang bevordert.

8 _____ Met een onafhankelijk bestuur en een professionele projectorganisatie zijn zowel inhoud en kwaliteit als de praktische uitwerking van Zin in het Wad gewaarborgd. Dit wordt versterkt doordat deelprojecten door bestaande organisaties worden opgezet en uitgevoerd, zoals Landschapsbeheer in de drie provincies. Dat komt de doelmatigheid, haalbaarheid en uitvoerbaarheid ten goede. Daarbij sluit het project goed aan bij de verschillende provinciale beleidsnota's voor het gebied en bij de doelstellingen en prioriteiten van het Waddenfonds, zoals verwoord in het 'Investeringsplan Waddenfonds' en het 'Uitvoeringsplan Waddenfonds 2009 – 2014'. Maar er is durf voor nodig en geld. Vandaar deze financieringsaanvraag bij het Waddenfonds.

Kaders en richtlijnen

Wij geloven in het Wad en in Zin in het Wad. Iedere keer als we ons verhaal vertellen, merken we dat het aansluit bij een gevoel dat mensen in dit gebied hebben. De regio is te mooi om

voor jezelf te houden, maar ook te mooi om te veranderen om de massatoerist te lokken. Bezinnings- toerisme biedt een uitweg uit dit

dilemma. Het biedt een mogelijkheid om de sterke punten van de regio te delen met de wereld en ze daarmee te behouden en zelfs verder te versterken.

Hoewel Zin in het Wad min of meer autonoom is ontwikkeld, merken we al doende dat het project naadloos aansluit bij tal van andere ideeën en initiatieven in het Waddengebied. We noemen hier de bevindingen van de Raad van de Wadden¹, de onderzoeksagenda van de Waddenacademie² (die onder meer voorstelt te kijken hoe de rijke geschiedenis van dit gebied – ooit één van de dichtstbevolkte van Europa – in het juiste perspectief geplaatst kan worden) en het Beheer- en Ontwikkelingsplan (B&O-plan)³ van het Regionaal College Waddengebied. Zin in het Wad sluit ook nauw aan bij het aan het B&O-plan gekoppelde maatregelenprogramma⁴. Je zou zelfs kunnen zeggen dat het invulling geeft aan een aantal voorgestelde maatregelen (bijv. agenda 46: opstellen plan van aanpak recreatieve en toeristische ontwikkeling kustgebied, agenda 52: stimuleren behoud en verbetering kwaliteit toeristische voorzieningen met oog voor nieuwe doelgroepen en agenda 47: bundelen krachten ten aanzien van promotie en marketing voor toerisme). Kortom, de mogelijkheden die Zin in het Wad wil benutten, leven breed in de regio.

Dat verhaal willen we met deze aanvraag bovenal vertellen. Het is volgens ons een belangrijke voorwaarde voor succes. Draagvlak, herkenning en gedeeld enthousiasme. Maar om voor financiering uit het Waddenfonds in aanmerking te komen, dient het project uiteraard ook te voldoen aan de criteria die hiervoor zijn geformuleerd. In deze paragraaf laten we expliciet zien hoe beide verhalen samenvallen: de doelen van het Waddenfonds en de resultaten van Zin in het Wad.

1 Identiteit als Troef, Waddenlandschap vol verrassingen (Advies over de economische betekenis van recreatie en toerisme in het waddengebied), Advies 2008/05.

2 Geschiedenis, herinnering en beleving: naar een cultuurhistorische en sociaal-wetenschappelijke onderzoeksagenda voor het Waddengebied (juli 2009).

3 Léven in de Wadden, Beheer- en ontwikkelingsplan Waddengebied, deel A (juni 2008)

4 Maatregelenprogramma Léven in de Wadden, Beheer- en Ontwikkelingsplan Waddengebied, deel C (oktober 2009).

Past Zin in het Wad in de in het B&O-plan benoemde thema's?

In het huidige plan worden vier thema's benoemd:

- *Ecosystemen, habitat en soorten;*
- *Klimaat en energie;*
- *Landschap en cultuurhistorie;*
- *Wonen, werken en recreëren.*

Zin in het Wad kan één op één onder het derde thema worden gerangschikt (zie ook de toelichting hieronder over het uitvoeringsprogramma binnen dit thema). Het idee is immers om met vier concrete uitvoeringsprojecten te werken aan behoud en versterking van authentieke landschappen en cultuurhistorische erfgoed én om deze te verbinden en samenhang aan te brengen door het verhaal van de regio te vertellen. Maar Zin in het Wad past ook binnen thema vier (recreëren) en thema één. Het project Groene kerkhoven werkt namelijk gericht aan herstel en behoud van specifieke biotopen.

Draagt Zin in het Wad bij aan de hoofddoelstellingen van het Waddenfonds?

In artikel 2 van de Wet op het Waddenfonds worden vier gelijkwaardige doelstellingen geformuleerd:

- 1 *Vergroten en versterken van de natuur- en landschapswaarden van het waddengebied;*
- 2 *Verminderen of wegnemen van externe bedreigingen van de natuurlijke rijkdom van de Waddenzee;*
- 3 *Een duurzame economische ontwikkeling in het Waddengebied dan wel gericht zijn op substantiële transitie naar een duurzame energiehuishouding ten aanzien van het waddengebied;*
- 4 *Ontwikkelen van een duurzame kennishuishouding ten aanzien van het waddengebied.*

Ook deze vraag kan positief worden beantwoord. Zin in het Wad creëert kansen voor duurzame economische ontwikkeling. Bezinningstoerisme vraagt geen voorzieningen of aanpassingen aan de infrastructuur die het landschap aantasten (het is de bezinningstoerist immers juist te doen om het onaangename landschap). Het duurzame aan deze vorm van toerisme is dat een nieuw segment kan worden aangeboord door het bestaande aanbod (landschap en cultureel en religieus erfgoed) beter te vermarkten, waardoor het bijdraagt aan behoud en versterking van landschap en erfgoed.

Daarbij kan bezinningstoerisme andere duurzame ontwikkelingen stimuleren. Denk bijvoorbeeld aan de mogelijkheden voor een biologische en regionaal georiënteerde horeca.

Door de ontsluiting en het toegankelijk(er) maken van het landschap (project Stekjes) en het onderhoud van zeer specifieke biotopen (project Groene kerkhoven) draagt Zin in het Wad ook bij aan de eerste doelstelling van het Waddenfonds. Het project Verhalen van een regio tenslotte is een vorm van duurzame kennishuishouding. Het idee achter dit project is om te komen tot een zo breed mogelijke databank, waarin alle informatie over het cultureel erfgoed (monumenten, kunst, landschapselementen, maar ook (streek)verhalen) in de regio samenkomt. De databank draagt bij aan behoud van deze kennis en zorgt er tegelijkertijd voor dat zij beter toegankelijk is. Verhaal van een regio verleidt het publiek gebruik te maken van de aanwezige kennis en te participeren in de kennishuishouding (waarmee tevens kennis wordt verworven over de belevingswaarde van het Waddengebied).

Past Zin in het Wad in de Uitvoeringsstrategie LancewadPlan?

Zin in het Wad draagt zonder meer bij aan de doelstelling die voor 2026 is geformuleerd voor het programma Uitvoeringsstrategie LancewadPlan⁵. Twee van de vier uitvoeringsprojecten (E-kerken en Groene kerkhoven) werken gericht aan behoud van cultuurhistorisch waardevolle elementen in het landschap en het project Verhaal in een regio werkt door kennisverzameling en -verspreiding aan de versterking van de waardering voor die elementen. Het project Stekjes tenslotte zorgt voor toegankelijkheid van en betrokkenheid bij het landschap. Daarmee draagt het indirect bij aan het behoud hiervan. Landschap dat beleefd kan worden, is landschap waarvoor mensen opkomen.

SMART

Kan Zin in het Wad SMART worden geformuleerd? Ja, in de aanvraag is per uitvoeringsproject duidelijk aangegeven welke resultaten de investering oplevert. Het bijzondere van Zin in het Wad is echter dat het geheel groter is dan de som der delen. Door het bundelen van de projecten versterkt Zin in het Wad de regio als geheel. Zo kan cultuurhistorisch en religieus erfgoed worden behouden doordat het (weer) een functie krijgt (toeristisch aanbod voor een specifiek hierin geïnteresseerd deel van de markt). Belangrijk is een overkoepelend marketingconcept dat aansluit bij andere (toeristische) initiatieven in het gebied en dat ervoor zorgt dat herstel van erfgoed (cultureel en landschappelijk) bijdraagt aan een duurzame economische ontwikkeling. Om deze ontwikkeling te monitoren is een nulmeting uitgevoerd door het Instituut Service Management van Stenden Hogeschool (zie bijlage). Het instituut zal de de sociaal-economische resultaten van Zin in het Wad blijven volgen.

5 'Een herkenbaar, gebiedseigen en cultuurhistorisch waardevol landschap in het Waddengebied van Noord-Holland, Friesland en Groningen dat in de regio breed wordt gewaardeerd.'

Sluit Zin in het Wad aan bij eerder gehonoreerde projecten?

Dat is zelfs één van de uitgangspunten van Zin in het Wad. Door directe contacten met de uitvoerende partijen van Waddenwandelen, het nieuwe wandelnetwerk in de Waddenregio, kunnen de aan te leggen routes gekoppeld worden aan de deelnemers aan E-kerken, de Groene Begraafplaatsen en Groene stekjes. Ook de ontsluiting van de informatie rond de wandelpaden kan worden afgestemd evenals de keuze voor het te gebruiken ICT-systeem, waardoor een duurzame kennishuishouding mogelijk is van het gedigitaliseerde erfgoed.

Ook kan worden gedacht aan het gezamenlijke vermarkten van beide 'producten', te weten een toeristische infrastructuur (de wandelpaden) en ontsloten en toegankelijke cultuurhistorie (kerken en begraafplaatsen en pleisterplekken). Beide gelden als sterke punten voor de gehele regio en kunnen thematisch worden gekoppeld aan het (twee)jaarlijkse evenement: de Waddenwandel4daagse.

De ideeën voor Zin in het Wad hangen als het ware al enige tijd in de lucht. Het project is geboren uit initiatieven rond het Jaar van het Religieus Erfgoed (2008) en verschillende provinciale initiatieven, zoals het plan Inspirerend Fryslân, de subsidieregeling Bezinningstoerisme

Achtergrond en toekomstvisie

en Land-
merken in
Groningen.
Maar het is

gericht op de gehele Waddenregio en verbindt bestaand aanbod aan nieuwe mogelijkheden. Het speelt in op een toenemende belangstelling voor cultuurhistorisch en religieus erfgoed en behoefte aan inspiratie en bezinning.

Deze ontwikkeling wordt bevestigd door trendwatchers en onderzoekers.

Bezinningstoerisme is de fysieke beleving van cultuur, (religieus) erfgoed en landschap waarmee de bezoeker tot zichzelf en tot rust kan komen.

Zo stelt Adjiedj Bakas, trendwatcher en auteur van de bestseller Megatrends Nederland, dat aandacht voor persoonlijk geluk en een goede balans tussen werk en privé-leven belangrijker worden en dat de populariteit van groen sterk zal stijgen. Maar ook de populariteit van pelgrimsroutes en retraites in kloosters, het grote aantal nieuwe 'mindstyle magazines' als Happinez, Flow en Zin, en het toenemende aantal mensen dat mediteert, zijn illustratief voor deze ontwikkeling.

Files op de pelgrimroutes

"In West-Europa zijn de kerken leeg, maar de route naar Santiago de Compostela is zo overbevolkt, dat de contemplatie er nog weleens bij inschiet. 'Veel pelgrims klagen over vierdaagse-achtige toestanden.'

Uit 'God vinden aan het einde van een fikse wandeling', over de dissertatie Heilige kracht wordt door beweging losgemaakt waarin theologe Ineke Albers het heil van de bedevaart onderzoekt. (Volkskrant, 13 januari 2007)

Die trend komt voort uit de snelheid van het bestaan. Nooit eerder had de Westerse mens zoveel mogelijkheden, vrijheden en middelen als tegenwoordig. Maar ook niet eerder had hij zo weinig tijd. Tijd om zich aan te passen aan een steeds sneller veranderende buitenwereld. Tijd om de balans tussen de verschillende domeinen in het leven te vinden en behou-

den. Tijd voor reflectie. Dat voedt de behoefte aan momenten van rust en bezinning. Steeds meer mensen gebruiken daarom een dag, een weekend of een (korte) vakantie om te onthaasten en om bewust tijd te nemen voor contemplatie en bezieling. Individueel, met vrienden of (georganiseerd) in groepsverband.

Rijkgebied

Het platteland met zijn door de natuur gedicteerde ritme, leent zich daarvoor bij uitstek. En het Waddengebied past perfect in het beeld dat mensen hebben bij het platteland. De statige boerderijen die onaangestast door de tijd in het land liggen, blauwe overalls aan de waslijn. Daarbij laat het Waddenlandschap zich voor Nederlandse begrippen nog uitstekend lezen. De geschiedenis is er nog tastbaar. Bewoners en bezoekers kunnen zich er verbonden voelen met het verleden. Veel toeristen komen ook naar het gebied om dat verleden te beleven. Neem de vele (internationale) doopsgezinden die naar Noordwest-Friesland komen om te ervaren waar hun geloof ooit begon.

Het Waddengebied is ook rijk aan cultureel en religieus erfgoed dat een link vormt tussen heden en verleden. De historische stadjes in het gebied tellen honderden monumenten. Dat het terpenland ooit tot het dichtstbevolkte van West-Europa behoorde, is nog altijd zichtbaar in de hoge kerkdichtheid. Het gebied heeft de meeste en oudste kerkjes van Nederland. Veel van deze kerkjes zijn gebouwd op plekken die ook voor de kerstening al een heilige functie hadden. De locaties vertegenwoordigen daarmee zowel de vergankelijkheid van het bestaan als continuïteit.

Het idee

Het project Zin in het Wad maakt gebruik van de sterke punten van de regio, waarmee het die punten op zijn beurt verder versterkt. Zo wordt landschap makkelijker behouden wanneer het naast een natuurlijke waarde ook een duidelijke economische waarde heeft. Hetzelfde geldt voor het religieuze erfgoed. Wanneer kerken hun deuren kunnen openen voor bezoekers - met alle mogelijkheden van dien voor multifunctioneel gebruik, bijvoorbeeld als atelier of bezinningscentrum - kan worden voorkomen dat ze ten prooi vallen aan verval of hun religieuze functie verliezen (bijv. aan bedrijfshuisvesting), waarmee ze voorgoed gesloten blijven voor bewoners en bezoekers.

Raad voor de Wadden

In zijn analyserapport 'Recreatie en toerisme in het Waddengebied. Toekomstige ontwikkelingsmogelijkheden en hun effecten op economie, duurzaamheid en identiteit' constateert de Raad voor de Wadden een aantal kwantitatieve en kwalitatieve trends waarop ook Zin in het Wad inspeelt:

Kwantitatief:

- Meer vakanties en kortere vakanties
- Meer georganiseerde reizen/arrangementen
- Meer vraag naar luxe logiesvormen.

Kwalitatief:

- Roep om rust, ruimte en natuur
- Betekenisvol en milieubewust recreëren
- Toenemend milieubewustzijn.

Bindend concept

Veel mensen zijn bezig met of op zoek naar

- Onthaasten ∞
- Bezinning, contemplatie, stilte ∞
- Authenticiteit ∞
- Behoefte aan schoonheid, stilte en troost ∞
- Bewust leven, ecotoerisme, duurzaamheid ∞

Kracht van de regio

- rust en ruimte
- leegte
- landschap
- oude wandelpaden
- inspirerende locaties (verbonden met verhalen of personen)
- oorspronkelijke cultuurlandschappen
- bijzondere, historische accommodaties (pronkkamers, erfgoedlogies)
- verbondenheid mensen, leven en landschap
- rijk religieus en cultuurhistorisch erfgoed
- leegte, licht, tijdloosheid
- bijzondere locaties verbonden aan bijzondere (historische) personen
- stijlvolle accommodaties
- groot aanbod musea, galleries
- aandacht voor milieu en landschap
- biologische landbouw
- gastronomie

Zin in het Wad versterkt de kracht van het gebied, waardoor het de aantrekkingskracht op toeristen vergroot.

Toekomstvisie

Zin in het Wad versterkt de regio op twee manieren. Aan de ene kant door een nieuwe duurzame toeristische markt aan te boren. Daarmee creëert het project economische mogelijkheden voor lokale ondernemers en draagt het bij aan de vitaliteit van het platteland. Aan de andere kant werkt het praktisch en zichtbaar aan versterking van de regio door de uitvoering van vier projecten gericht op de ontsluiting en (daarmee) beleving van erfgoed en landschap, waardoor ze het gebied aantrekkelijker maken voor toeristen, maar ook de eigen bewoners, die naar deze beleving op zoek zijn.

Via deze twee sporen wil Zin in het Wad in vier jaar tijd zorgen dat er voor de bezinningstoerist in het Waddengebied sprake is van een complete, open en klantvriendelijke infrastructuur. De bezinningstoerist moet eenvoudig alle bezienswaardigheden en bijzondere locaties van zijn interesse kunnen vinden, bereiken en bezichtigen c.q. beleven. Zowel vanuit huis als (eenmaal) in het gebied, kan hij zich gemakkelijk, maar indien gewenst ook uitgebreid, informeren over het religieus en cultureel erfgoed en over bijzondere landschappen en landschapselementen. Hij kan zich digitaal en op verschillende logische punten in het gebied (VVV's, bij accommodaties) informeren over relevante horecagelegenheden, accommodaties en voorzieningen, arrangementen, routes en (tijdelijke) activiteiten zoals exposities, concerten, thema-wandelingen en -fietstochten en lezingen.

Zin in het Wad biedt voorzieningen en structuur aan. Lokale ondernemers, maar ook bijvoorbeeld kerkelijke gemeenten, stichtingen en verenigingen (bijvoorbeeld op gebied van kunst en cultuur, wellness/mindfulness), maken hiervan gebruik om aanvullend aanbod te realiseren en presenteren. De bijzondere mogelijkheden van het gebied worden (geholpen door de marketingcampagne) opgemerkt door (inter) nationale reisorganisaties (met name voor speciale doelgroepreizen) en relevante media. Het gebied krijgt zo voor de doelgroep een positieve connotatie. Bezinnings-toeristen associëren het met een ruim en kwalitatief hoogstaand aanbod dat aan hun wensen en behoeften voldoet.

Vier projecten

Zoals hiervoor geschetst, werkt Zin in het Wad aan de uitvoering van vier projecten die een belangrijke bijdrage leveren aan het completeren van het toeristische aanbod voor bezinnings-toeristen. In de volgende paragrafen worden deze projecten belicht. Na een korte schets van de achtergrond van het project, worden doel, resultaat en uitvoering beschreven.

1

E-kerken: toegankelijk erfgoed

Kerken tekenen de skyline in de Waddenregio. In grote delen van het gebied geldt dat je altijd meerdere kerktorens ziet, in welke richting je ook kijkt. Veel van de kenmerkende Romano-Gotische kerkjes staan op terpen. In de tijd dat ze werden gebouwd vormden ze een toevluchts-oord bij hoog water. Veel historische kerken zijn te vinden op de mooiste plekjes in de Wadden-regio. Eenmaal aangekomen bij de deur van een kerk blijkt deze meestal gesloten te zijn. Een domper voor de bezoeker, die zich niet welkom voelt.

Vrijwel iedereen geniet van het uitzicht op de kerken die verspreid door het landschap staan. Een kerk is een gebouw waar mensen zich om bekommeren. Gebouwen die niet onderhouden worden, gaan snel verloren. Door de ontkerkelijking is onderhoud niet meer vanzelfsprekend. Het is noodzakelijk dat kerken een nieuwe (neven)bestemming krijgen om van dienst te zijn voor de gemeenschap. Toerisme biedt hiervoor mogelijkheden, al dan niet met behoud van de oorspronkelijke functie van de kerk. Een open deur geeft een welkom gevoel en daar wil de toerist zijn (financiële) steentje aan bijdragen. Het is tegenwoordig moeilijk vrijwilligers te vinden die in de kerk willen wachten tot er toevallig een toerist langs komt. Met E-kerk wordt dit probleem opgelost. Vrijwilligers hoeven niet meer in de kerk te posten, maar kunnen naar de kerk toegaan op het moment dat er een toerist binnen is. De vrijwilliger wordt ambassadeur van de kerk, haar geschiedenis en de omgeving.

In 2007 is op de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden het project E-kerk uitgevoerd. Door drie groepen studenten is in onderlinge competitie gewerkt aan het 'beste' concept voor E-kerk. De vraagstelling aan de studenten was als volgt:

Is er een betaalbare technische oplossing mogelijk, waarbij een kerk op gezette tijden opengesteld kan worden, een toegangsprijs betaald wordt en een beperkte beveiliging geregeld is?

De studenten rapporteerden hun bevindingen aan een stuurgroep met vertegenwoordigers van onder andere Alde Fryske Tsjerken, Steunpunt Monumentenzorg, een gemeentelijke monumentenambtenaar en de provincie Friesland. De beste oplossing leverde de studenten een vierde prijs op in de Microsoft Imagine Cup. Verder is E-kerk door de VGI innovatieprijs (onderdeel van de KNAW) uit 130 inzendingen genomineerd tot één van de beste vier concepten. E-kerk was volgens de jury 'een oplossing voor een echt probleem'.

Doel

Het doel van het E-kerk project dat deel uit maakt van Zin in het Wad, is het implementeren van het concept in historische kerken om deze kerken geschikt te maken voor bezoek door toeristen. Door het introduceren van E-kerk kan de kerk weer het middelpunt worden van lokale samenleving. Nu niet direct voor de religieuze beleving, maar wel voor de toerist die bezinning zoekt en de lokale economie stimuleert met zijn bezoek. E-kerk versterkt projecten als Waddenwandelen en Groene begraafplaatsen.

Resultaat

In dit project worden veertig historische kerken in de waddenregio voorzien van het E-kerk concept. Om het draagvlak te inventariseren zijn gesprekken gevoerd met onder andere Bisdom Groningen/Leeuwarden, Raad van Kerken, PKN, Doopsgezinde kerk en Oude Groninger kerken. Alle besturen staan positief tegenover de invoering van E-kerk en zijn bereid een intentieverklaring te tekenen. Omdat veel kerken een eigen bestuur hebben dat uiteindelijk bepaalt of wordt meegedaan met het E-kerk concept, zullen pas bij de uitrol van het project op lokaal niveau definitieve besluiten genomen kunnen worden. In deze fase is het belangrijk om te weten dat de overkoepelende organisaties positief tegenover invoering van E-kerk staan.

E-Kerk is geslaagd als minimaal 40 toeristisch relevante kerken beschikken over het systeem en de lokale beheerders het als een positieve ontwikkeling hebben ervaren voor het ondersteunen van hun werkzaamheden en de instandhouding van de maatschappelijke functie van hun kerk.

Acht kerken op Ameland

Ook in hechte gemeenschappen als de Amelander seculariseert. De vier kerkgenootschappen willen hun acht kerken echter graag behouden. Niet alleen voor de eredienst, maar ook als beeldbepalend en waardevol religieus en cultureel erfgoed. Ook behoud van het interieur vinden zij belangrijk. Door het uitbreiden van de mogelijkheden van gebruik, zien zij kans zelf middelen genereren voor onderhoud. In 2009 ontvingen zij subsidie voor hun plannen. Een deel hiervan wordt gebruikt voor de invoering van e-kerk. Zo wordt het erfgoed niet alleen behouden, maar blijft het ook publiek toegankelijk.

Uitvoering

In 2007 is een eerste E-Kerk systeem in het kerkje in Bornwird gerealiseerd. Sinds die tijd heeft de ontwikkeling van de internettechnologie niet stilgestaan. Voor de uitrol van E-kerk in een groot aantal kerken is het noodzakelijk de ontwikkelde techniek aan te passen naar de laatste inzichten op dit gebied. Tegelijkertijd zal in overleg met de plaatselijke kerkbesturen een planning worden gemaakt over het besluitvormingsproces en de invoering van E-kerk per kerk. Voor dit werk zal de Stichting 'Zin in het Wad' een projectenbureau inhuren dat ervaring heeft met vergelijkbare projecten. Het projectbureau zal een Europese aanbesteding begeleiden voor het selecteren van een leverancier die E-kerk gaat implementeren en beheren. Tevens zal het projectbureau zorgen voor de begeleiding van de kerkbesturen bij het beslissen over invoering van het concept en het opleiden en begeleiden van de betrokken vrijwilligers die het systeem gaan gebruiken.

Voor elke kerk waar E-kerk wordt ingevoerd, wordt een detailprojectplan opgesteld.

Hierin worden de volgende activiteiten meegenomen:

- *Inventarisatie kerkgebouw voor aanpassing technische installaties*
- *Opstellen tekeningen E-kerk installatie*
- *Aanpassingen maken aan toegangsdeur*
- *Installeren kerk internet device en internetaansluiting*
- *Installeren bewakingsmonitor*
- *Installeren keypad voor intoetsen toegangscode*
- *Configureren en testen installatie*
- *Installeren E-kerk welkomstbord*
- *Instructie geven aan ambassadeurs/vrijwilligers*
- *Instructie geven aan beheerder voor beheer E-kerk applicatie*
- *Aanpassingen kerk voor onbegeleid bezoek.*

Het plaatselijke kerkbestuur en de vrijwilligers worden vanaf het begin betrokken bij de implementatie van E-kerk. Een leverancier installeert en configureert het systeem. Zodra de installatie werkt, maakt de beheerder een aantal instellingen aan (openingstijden, profiel vrijwilligers, instellingen bewakingscamera's, etc.). De vrijwilligers kunnen vervolgens hun eigen profiel aanpassen (beschikbaarheid, emailadres, telefoonnummer, etc.). De vrijwilligers krijgen scholing en instructie in het gebruik en beheer van het systeem. Het is echter een eenvoudig en gebruiksvriendelijk systeem, dat iedereen met enige internetervaring snel kan leren gebruiken.

Groene begraafplaatsen: oasis met identiteit

Grote delen van de Waddenregio bestaan uit cultuurlandschap. Sommige delen van dit cultuurlandschap zijn meer dan tweeduizend jaar oud, andere delen zijn van veel recentere datum. De mate waarin het landschap door mensenhanden is gevormd en hoe het cultuurlandschap zijn vorm en karakter kreeg, is in de regio goed aan het landschap af te lezen. Meer dan duizend jaar kerkelijke bouwkunst en drie eeuwen grafhistorie geven aan dit cultuurlandschap een bijzondere meerwaarde.

Alleen al in Groningen en Friesland staan zo'n tachtig middeleeuwse kerkjes verspreid in het cultuurlandschap. Vaak zijn deze kerkjes omgeven door hoge bomen. Zij vormen punten die van verre in het open cultuurlandschap zichtbaar zijn en daarmee een bijzondere karakteristiek aan deze regio geven. De wandelaar kan zich op deze elementen oriënteren.

Kerkhoven en begraafplaatsen vertegenwoordigen een grote emotionele waarde voor nabestaanden, voor familieleden die op zoek zijn naar hun wortels en voor de bezoekers die op zoek zijn naar herinneringen aan bekende historische figuren (schrijvers, kunstenaars, denkers, religieuze leiders, etc). Voor passanten zijn begraafplaatsen rustpunten op hun tocht door het landschap. Ze nodigen uit tot een bezoekje. De begraafplaatsen vertellen de geschiedenis van de bewoners uit de streek. Voor planten en dieren zijn het oases in het cultuurlandschap. Niet voor niets komt een aantal (beschermde) soorten voornamelijk of zelfs uitsluitend op kerkhoven en begraafplaatsen voor.

Verspreid in de Waddenregio liggen vele begraafplaatsen, van verschillende gezinten. Naast christelijke zijn er ook joodse en algemene begraafplaatsen. Net als kerkgebouwen, liggen kerkhoven en begraafplaatsen veelal opvallend in het landschap. De begraafplaatsen zijn vaak het middelpunt van de landschappelijke structuur en bezitten directe samenhang met de omgeving. Daarbij vormen ze in het intensief gebruikte en veelal open cultuurlandschap een toevluchtsoord en rustgebied voor veel dieren en planten die in de omringende omgeving niet meer kunnen aarden. Veel vogelsoorten broeden in struweel- en hegbeplantingen. De grafkelders vormen schuilplaatsen voor kleine zoogdieren en salamanders. De grafstenen zijn geschikte plaatsen voor mossen en korstmossen.

Selectie

Op veel begraafplaatsen komen de stilte van de dood en het ongestoorde leven van plant en dier samen. Dit bepaalt mede de vaak bijzondere sfeer op deze plaatsen. Om deze vaak eeuwenoude cultuurhistorische terreinen te behouden, is zorg en aandacht nodig. Zonder beheer gaan deze elementen verloren en neemt de identiteit van het landschap af. Landschapsbeheer Nederland heeft in 2007 landelijke de waarde en conditie van begraafplaatsen en kerkhoven geïnventariseerd. Op basis hiervan kan een selectie worden gemaakt van kerkhoven die aanmerking komen voor dit project. Kerkhoven bij kerken die toegankelijk zijn voor bezoekers (bijvoorbeeld door e-kerk) verdienen de voorkeur.

Landschapsbeheer Nederland heeft een landelijke inventarisatie gemaakt van alle groene kerkterreinen die het vanwege hun landschappelijke en/of cultuurhistorische waarde verdienen bewaard te worden. Wat aandacht voor dit bijzondere erfgoed betreft, loopt Groningen al jaren voorop. Al ver voor de inventarisatie van Landschapsbeheer Nederland, werkte de provinciale stichting hier aan herstel van kerkhoven, samen met enthousiaste vrijwilligers. Ook in het kader van het landelijke project, pakte zij een kerkterrein aan. In Oudeschans werd het kerkhof in oude luister hersteld. De stichting heeft niet alleen ervaring met het herstellen van kerkhoven, maar ook met het organiseren van het beheer van opgeknapte terreinen.

Doel

Het doel van het project Groene begraafplaatsen is het herstel, de instandhouding en het toegankelijk maken van begraafplaatsen en het versterken van de relatie met de omgeving. Hiermee levert dit project een bijdrage aan de instandhouding, versterking en beleving van het historische en hedendaagse cultuurlandschap in de Waddenregio en aan de identiteit van dat landschap.

Resultaat

In dit project worden in totaal 24 begraafplaatsen hersteld, in stand gehouden en toegankelijk gemaakt. De begraafplaatsen liggen verspreid over de gemeenten in de Waddenregio. In het project Waddenwandelen worden wandelroutes gerealiseerd over met name historische wandelpaden. De begraafplaatsen die met het project Groene begraafplaatsen worden hersteld, liggen aan deze historische wandelpaden. Hiermee worden de begraafplaatsen landschappelijk en cultuurhistorisch waardevolle rustelementen in deze wandelroutes.

Uitvoering

Landschapbeheer Groningen heeft de afgelopen jaren verschillende begraafplaatsen hersteld en veel aan educatie gedaan. De kennis die hierbij is opgedaan, wordt in dit project gebruikt om begraafplaatsen in de hele Waddenregio te herstellen.

Voor elke begraafplaats wordt een herstelplan opgesteld. Hierin kunnen de volgende activiteiten zijn opgenomen:

- *Herstel en versterken van de opgaande begroeiing (bomen, struiken, heggen, enz.)*
- *Herstel van oude grafmonumenten*
- *Herstel van hekwerken*
- *Herstel van grachten*
- *Aanbrengen van voorzieningen voor nieuw gebruik, bijvoorbeeld paden, bankjes of informatievoorziening.*

Vervolgens wordt het herstel uitgevoerd, waarbij plaatselijke bewoners zo veel mogelijk worden betrokken. De nazorg en het vervolgonderhoud worden met de plaatselijke bewoners georganiseerd. Door het organiseren van scholingsactiviteiten en werkdagen krijgen vrijwilligers kennis van herstel, onderhoud en beheer. Ook voor de scholing wordt gebruik gemaakt van de ervaring die in Groningen is opgedaan. De cursus Grijs/Groen, praktisch beheer van kerkterreinen van Landschapsbeheer Groningen dient als basis.

De eigenaren van de begraafplaatsen in Fryslân en Groningen kunnen deelnemen aan een fonds (in Noord-Holland wordt een vergelijkbaar fonds opgezet). Deelnemers aan het fonds worden eenmaal per twee jaar door landschapsbeheer bezocht en geholpen met het groot onderhoud.

3

Stekjes: aangename rustpunten

Bezinning vraagt om rust van lichaam en geest. In dit project worden aan de wandel- en fietsroutes in de Waddenregio aangename rustpunten (stekjes) toegevoegd aan al het aanbod van al bestaande stilte- en rustpunten (kerken, monumenten etc). De stekjes komen in samenwerking met bewoners en kunstenaars tot stand. Ze passen in en versterken het landschap. Het project Stekjes is onder andere gekoppeld aan Waddenwandelen; een routenetwerk over met name historische paden dat het hele gebied doorkruist. De stekjes zorgen ervoor dat wandelaars op daarvoor logische punten even een moment van rust kunnen nemen.

In Noordoost Friesland wordt momenteel een pilot uitgevoerd, waarbij in de gemeenten Ferwerderadiel, Dongeradeel, Dantumadeel, Kollumerland en Achtkarspelen elke twee stekjes worden ontwikkeld en geplaatst. Op basis van de ervaringen die hier worden opgedaan, wordt het concept aangescherpt en zo mogelijk nog meer toegesneden op de doelstelling.

De stekjes vormen plekken waar de wandelaar of fietser zich kan ontspannen en het landschap, de natuur en de rust en de ruimte om zich heen op zich in kan laten werken.

De locaties hebben een bijzondere betekenis door hun ligging of door hun historische achtergrond. De stekjes worden zo vormgegeven dat ze de beleving van de karakteristieken van de Waddenregio versterken en het verhaal van de locatie vertellen (bijvoorbeeld met behulp van gps).

Resultaat

Er worden in totaal 28 stekjes gerealiseerd. De stekjes komen verspreid in de Waddenregio te liggen, waarbij wordt uitgegaan van minimaal één stekje per gemeente.

Uitvoering

De stekjes worden gerealiseerd door een samenwerking van Landschap Noord-Holland, Landschapsbeheer Friesland en Landschapbeheer Groningen met de provinciale organisaties Kunst en Cultuur. Deze organisaties werken nauw samen met de plaatselijke bewoners.

Bij de locatiekeuze en uitwerking van de locatie wordt nauw samengewerkt met de lokale bewoners. Hiervoor worden de bewonersgroepen benaderd die ook hebben meegedacht over de uitwerking van het project Waddenwandelen. Bij de keuze van de locaties wordt een aantal criteria gehanteerd:

- *Passend in het landschap;*
- *Complementair aan bestaande stilte en bezinningspunten, bijvoorbeeld de punten die zijn aangegeven op de routekaarten van het Noordzeekustpad.*
- *Noodzakelijke en logische plek voor een rustpunt, waar de weidsheid van het landschap niet wordt verstoord;*
- *Het historische verhaal over de plek (streek- c.q. volksverhaal);*
- *De ligging ten opzichte van het wandelpadennetwerk;*
- *De speciale betekenis van de plek voor bewoners.*

De locaties en ontwerpen worden voorgelegd aan DLG om ervoor te zorgen dat ze aan alle subsidievoorwaarden voldoen.

In overleg worden de beschrijvingen van de locaties opgesteld en het beeldmateriaal verzameld. De locatie samen met de beschrijving en het beeldmateriaal vormen het uitgangspunt voor de kunstenaar die het stekje ontwerpt.

Voor de keuze van de kunstenaar wordt een deskundige jury ingesteld. Deze beoordeelt de ontwerpen op basis van een aantal esthetische en praktische criteria, waaronder de voorwaarden van de gemeenten over onderhoudsmethoden en –kosten. Vervolgens wordt het ontwerp gerealiseerd. Na oplevering wordt het eigendom van het stekje overgedragen aan de betreffende gemeente. Het is van belang om het onderhoud en beheer van de stekjes goed te regelen, zodat de duurzaamheid wordt gegarandeerd. Hiertoe wordt een onderhoudsplan opgesteld. Afspraken worden bindend vastgelegd. Waar mogelijk wordt de lokale bevolking bij het onderhoud betrokken. Dit biedt namelijk de beste garantie op instandhouding.

4

Verhalen van de Wadden: levend erfgoed

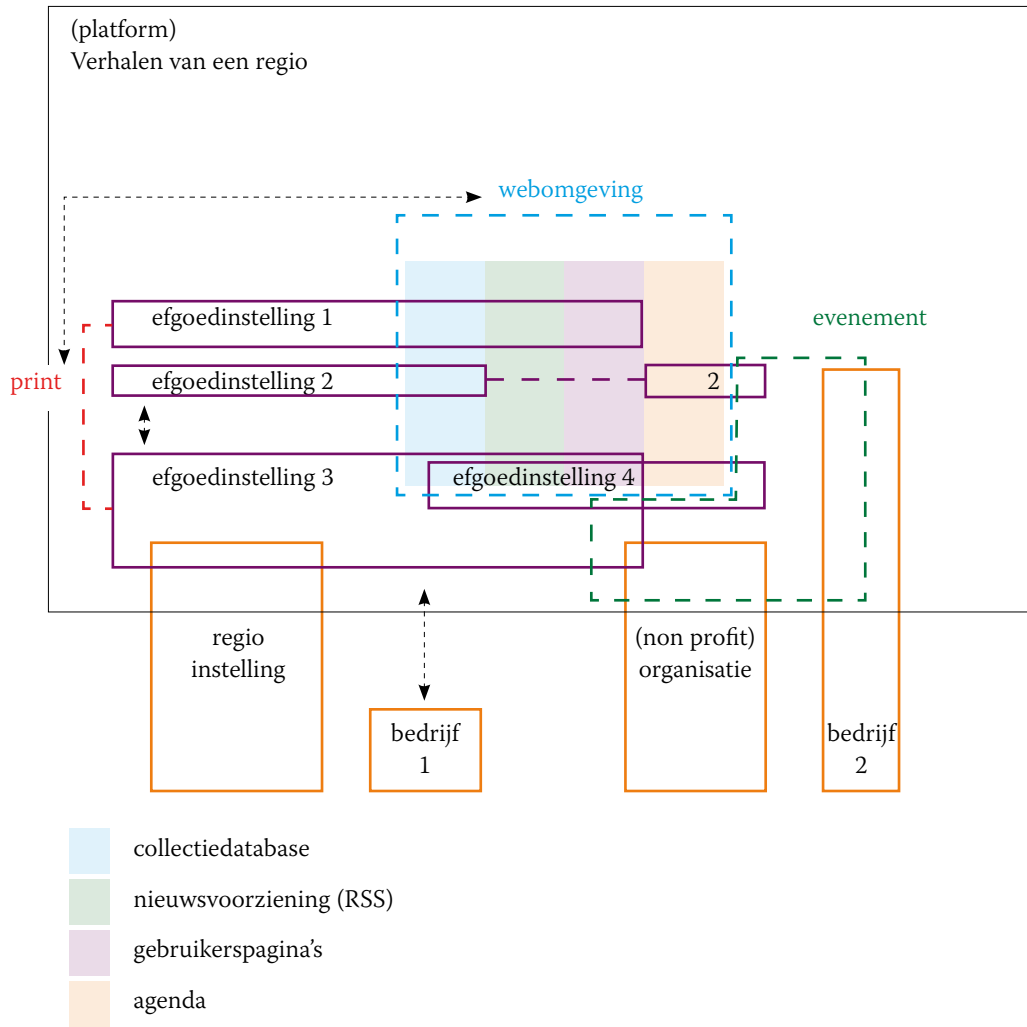

Verhalen geven kleur aan de omgeving en voeden de belevenis. Het besef over een pad te lopen dat in de Middeleeuwen door monniken werd gebruikt om een uithof te bezoeken, op een punt te staan waar ooit Romeinen stonden, door een bos te lopen waarvan al eeuwen wordt verteld dat het er spookt of een kerkje te bezoeken waar lang geleden een bekende schrijver zijn eerste liefde ontmoette; de geschiedenis geeft een regio een extra dimensie. Een extra laag, die tegenwoordig volop in de belangstelling staat. Archieven en collecties van cultuurhistorische instellingen (musea, bibliotheken, gemeentearchieven) worden intensief gebruikt. De mondialisering voedt de behoefte aan kennis over de eigen wortels en die van anderen.

Het project Verhalen van de Wadden maakt die kennis toegankelijk. Het ontsluit een schat aan gegevens over het Waddengebied en voorziet in geïntegreerde en rijke informatie over het cultureel erfgoed in de Waddenregio door het samenbrengen van digitale bronnen. Nieuw is dat gebruikers van digitale archieven meer dan vroeger de behoefte hebben hun kennis en ervaringen te delen en toe te voegen aan het 'collectieve geheugen.' Ook hierin voorziet het project Verhalen van de Wadden; het creëert de technische infrastructuur (integraal datawarehouse) die participatie en co-creatie mogelijk maakt. Zo wordt geconserveerd erfgoed levend erfgoed.

In Fryslân hebben onder meer door het Fries Museum, Tresoar, Bibliotheek Service Fryslân en Film in Friesland een startsubsidie gekregen voor de ontwikkeling van de software en infrastructuur (de database) die nodig zijn voor Verhalen van de Wadden. Onder hun auspiciën zullen ook andere musea in de regio en op de waddeneilanden worden gestimuleerd hun data te digitaliseren en te delen. In Groningen is recent besloten een interactief platform te ontwikkelen op basis van de digitale archieven van Biblionet (Integraal Internet Platform; G!DS-project). Over en weer is er veel belangstelling om samen te werken, zowel op technisch gebied als bij het uitwisselen van het gedigitaliseerde erfgoed.

In beide initiatieven zijn belangrijke erfgoedinstellingen vertegenwoordigd: musea, bibliotheken, overheden en uitbureaus. Een deel van deze instellingen heeft zich (schriftelijk) gecommitteerd aan deze vooruitstrevende aanpak, die veel verder gaat dan een overkoepelende portal voor individuele websites. Verhalen van de Wadden is het eerste project dat investeert in de grootschalige ontsluiting van erfgoed en collecties die met het oog op toegankelijkheid en participatie zijn gedigitaliseerd.

Diverse instellingen maken gebruik van deels overlappende media en media-gereedschappen.

In Verhalen van de Wadden worden digitale collecties gebundeld in een centraal internetplatform. Vanuit dit platform kunnen publicaties in print of digitaal worden samengesteld. Erfgoedcollecties komen zo – in wisselende samenstellingen – beschikbaar voor uiteenlopende doelgroepen. Het cultureel erfgoed in de waddenregio zal hierdoor meer en intensiever worden gebruikt. Het ontwikkelen van een noordelijk datawarehouse schept enorme multimediale en crossmediale mogelijkheden.

Instellingen en projecten kunnen gebruik maken van het platform. Zo kunnen programmagebonden websites (bijvoorbeeld voor Zin in het Wad en Waddenwandelen) worden ontwikkeld die putten uit de gegevens uit de databank, die voortdurend wordt bijgewerkt en waaraan zij ook zelf informatie kunnen toevoegen. Dit voorkomt versnippering van informatie, omdat alle relevante gegevens in één databank zijn opgeslagen, en het verhoogt de gebruiksvriendelijkheid en kwaliteit van websites omdat ze (tegen geringe kosten) altijd alle relevante actuele informatie bevatten. Bijvoorbeeld voor een op de doelgroep toegespitste agenda. Ook Waddenwandelen overweegt zich om deze reden aan het project te committeren en de verhalen rond de wandelpaden via Verhalen van de Wadden te ontsluiten.

Maar Verhalen van de Wadden voorziet ook in de behoefte van burgers die in toenemende mate op internet zelf voorkeuren willen kunnen aangeven, diverse soorten inhoud willen kunnen samenvoegen, bewaren en delen en zelf bijdragen willen leveren. De technische mogelijkheden van

het platform komen echter niet alleen de individuele gebruiker ten goede. Ook de erfgoedinstellingen profiteren hiervan. Zij kunnen hun erfgoed gezamenlijk aanbieden, een groter bereik realiseren en meer feedback van gebruikers vergaren.

Doelstellingen van Verhalen van de Wadden zijn:

- *Stimulering gebruik erfgoed in andere omgevingen en voor andere toepassingen.*
- *Participatie gebruikers.*
- *Bekendheid van en met erfgoed en geschiedenis in Waddenregio.*
- *Digitalisering en ontsluiting collecties.*
- *Professionalisering erfgoedinstellingen.*
- *Delen van kosten, kennis, techniek en beheer.*
- *Schaalvergroting door samenwerking.*

Verhalen van de Wadden stimuleert in belangrijke mate de professionalisering van erfgoedinstellingen. Toepassing van (technische) standaarden en kwaliteitseisen is hiervoor immers een voorwaarde. Uitvoering van het project stimuleert uitwisselbaarheid, hergebruik en bruikbaarheid van bronnen en informatie van deelnemende instellingen. De basis van Verhalen van de Wadden is dus samenwerking tussen alle erfgoedinstellingen. Dit biedt meerwaarde omdat:

- *Een combinatie van erfgoedcollecties meer gebruiksmogelijkheden biedt.*
- *Samenwerking met zo'n consortium ook voor derden aantrekkelijk is.*
- *Samenwerking een stevige onderhandelingspositie biedt.*
- *Samenwerking grootschalige projecten mogelijk maakt.*
- *Samenwerking standaardisatie, professionaliteit en kwaliteit afdwingt.*

Verhalen van de Wadden wil voorkomen dat deelnemende instellingen moeten kiezen tussen verschillende projecten en erfgoedwebsites en is van mening dat content van individuele instellingen heel goed in verschillende portals en platforms tegelijk kan functioneren. Gebruikers hebben ook geen behoefte aan een nieuwe portal met verwijzingen naar websites die ze zelf ook makkelijk kunnen vinden. Door Verhalen van de Wadden krijgen ze integrale, hoogwaardige informatie die betekenis geeft aan het verleden.

Bijzonder is ook dat het platform vanaf verschillende locaties toegankelijk is. Toeristen en recreanten kunnen met gegevens uit de database bijvoorbeeld thuis interessante routes plannen, maar ze kunnen ook onderweg op elk moment per mobiel informatie opvragen. Omdat het platform wordt gekoppeld aan toeristische internetbronnen en lokale kunst- en cultuuragenda's, kunnen bezoekers direct zien of in de buurt van een bezienswaardigheid ook actuele activiteiten de moeite van het bezoeken waard zijn (een expositie, concert, workshop of lezing bijvoorbeeld). Daarmee heeft Verhaal van de Wadden een duidelijke meerwaarde voor Zin in het Wad.

Doelen

Hoofddoel van Verhalen van de Wadden is het versterken van de culturele identiteit door het duurzaam behoud, ontsluiten en verrijken van het materiële en immateriële cultureel erfgoed en het vergroten van de betrokkenheid hierbij, zowel van inwoners van als bezoekers aan het Waddengebied. Deze doelstelling sluit nauw aan op de visie van de Raad voor de Wadden en die van de provincies in het gebied. Verhalen van de Wadden loopt voorop in het omgaan met (de digitalisering van het) cultureel erfgoed. Deze kennispositie kan een aanzuigende werking hebben op innovatie en inspiratie bieden voor nieuwe projecten. Daarmee zet de Waddenregio zich flink op de kaart.

Resultaat

Het resultaat van Verhaal van de Wadden is door toepassing van de sociale software (vergelijk web 2.0 c.q. wikipedia) goed te meten. Het aantal bezoekers zal toenemen (zowel online als op locatie bij de erfgoedinstellingen), bezoekers zullen zelf pagina's aanmaken en de collecties aanvullen met foto's, verhalen, filmpjes, ed. Ook het aantal bezoekers dat aanbod boekt en digitaal kennis uitwisselt met elkaar en met professionele organisaties kan desgewenst worden gevolgd.

Uitvoering

Vanwege het draagvlak en het enthousiasme waarop de lopende initiatieven kunnen rekenen, is het logisch en praktisch hierop voort te bouwen. Met de ervaringen die zijn opgedaan, wordt het project vervolgens inhoudelijk en geografisch uitgerold. Omdat het project voorop wil lopen in de toepassingen van nieuwe technologische mogelijkheden, zal het platform vanaf het begin worden opgezet als groei-model. De opzet, vormgeving en technologie moeten flexibel zijn en ruimte laten voor aanpassing en uitbreiding, zonder dat de gebruiker het idee krijgt zich in een omgeving te bevinden die zich op een boeiende manier zal blijven ontwikkelen.

In het project worden verschillende disciplines - communicatie, collectiemanagement, entertainment, cultuur, toeristische informatie, kennisuitwisseling en marketing - met elkaar verweven. Dat maakt het reëel en levensvatbaar. Om de kwaliteit te bewaken en versnippering te voorkomen, vraagt het project wel een stevige redactionele aanpak. De webomgeving moet voortdurend en concreet worden gestuurd op aspecten als inhoud, aandacht vragen voor boeiende content, nieuwe bronnen, het agenderen van thema's en onderwerpen en het stimuleren van interactie tussen en met gebruikers. Hiervoor dient een communitymanager te worden aangesteld. De communitymanager wordt bijgestaan door een redactieraad, waarin in ieder geval de deelnemende erfgoedinstellingen zijn vertegenwoordigd, eventueel aangevuld met externe deskundigen en gebruikers.

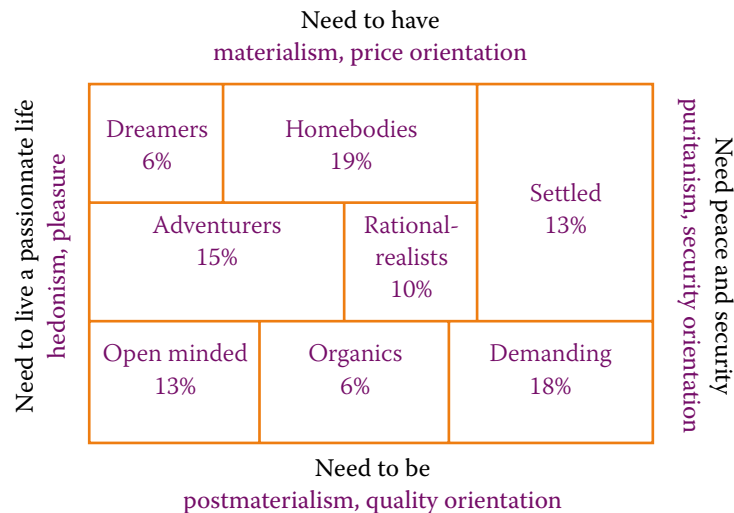
De ontwikkeling en invulling van het verbindende marketingconcept voor de vermarkting van het bezinningstoeristische aanbod, kan worden gezien als een vijfde deelproject. Dit project wordt uit-
 besteed aan
 een extern
 marketing-
 en communi-
 catiebureau
 dat ervaring

Marketing: verbindende schakel tussen vraag en aanbod

heeft met het werken voor de doelgroep van bezinningstoerisme. Het doel van het marketingconcept is niet om een nieuw 'merk' te ontwikkelen, maar wel om ingrediënten, middelen en mogelijkheden in samenhang en met voldoende achtergrondinformatie aan te kunnen bieden aan promotie-organisaties, VVV's en regionale ondernemers.

Bezinningstoerisme

Wie vormen die doelgroep? Het Trendrapport Toerisme, Recreatie en Vrijetijd 2008/2009 van het NRIT deelt vakantiegangers in naar leefstijl (zie ook de visualisatie). Hiervoor wordt de wereldwijd toegepaste lifestylesegmentatie Roperstyle gebruikt. In dit model kan de bezinningstoerist worden gevonden in de levensstijlen Rational-realists, Open minded en Organics, maar ook onder de levensstijl Demanding bevinden zich (potentiële) bezinningstoeristen.

Samen vormen zij 47 procent van de Nederlandse bevolking. Deze levensstijlen hebben een aantal overeenkomsten. Het zijn mensen met respect voor de samenleving en de natuur, ze staan open voor andere culturen, zijn over het algemeen hoger opgeleid en behoren tot de hogere inkomenscategorieën. De communicatie over en marketing van het aanbod dat Zin in het Wad samenbrengt, moet aansluiten bij de sfeer en beleving van de regio en bij de wensen en eisen van de bezinningstoerist.

Marketingconcept

Zowel het integrale karakter van Zin in het Wad als de verschillende en deels ook veeleisende doelgroepen vragen een gedegen communicatie- en marketingplan. Het externe bureau dat de Stichting Zin in het Wad hiervoor inschakelt, ontwikkelt een marketingconcept dat aanbod samenbrengt (onder meer in arrangementen, dagtochten, etc). Aanbieders van bestaande arrangementen die in het concept passen, worden uitgenodigd dit (ook) onder te brengen bij Zin in het Wad.

Verder beschrijft het concept een mix van media en middelen waarmee het aanbod kan worden gepromoot. In overleg met het projectmanagement en het stichtingsbestuur worden hieruit keuzes gemaakt. Belangrijk criterium in de afweging is of voldoende wordt aangesloten bij andere Waddenfondsprojecten en marketing- en promotieplannen van de regio en provincies. Op basis hiervan wordt een eindplan gemaakt, dat als fundament dient om het aanbod stevig 'in de markt te zetten' en tot een succes te maken.

In het marketingconcept worden de volgende aspecten in ieder geval meegenomen:

- *Marketingorganisaties: aansluiten bij de meerjarige promotie- en marketing-programma's van de provinciale marketingorganisaties.*
- *Arrangementen: in samenspraak met regionale en provinciale promotieorganisaties, VVV's en horeca dienen meerdere arrangementen samengebracht en/of ontwikkeld te worden (al dan niet als exclusieve aanbidding) die de verschillende promotie-organisaties kunnen aanbieden. Op basis hiervan kunnen ook met andere partijen afspraken worden gemaakt (provinciale kranten, ANWB, (mindstyle-)tijdschriften, etc.).*
- *Free publicity in/op rtv, kranten, magazines: genereren van extra publiciteit rond Zin in het Wad door het aanbieden van professionele communicatie-uitingen en media-middelen. Te denken valt aan rechtenvrije foto's, persberichten, kant en klare achtergrondartikelen, stoppers en banners. De doelgroep kan met een gerichte free publicity-campagne goed worden bereikt.*

Levensstijlen van de bezinningstoerist

Rational-realists

Rational-realists zijn sterk op de toekomst gericht, met respect voor de samenleving en de natuur. Het gaat hier om gezinnen met oudere kinderen, hoger opgeleiden en mensen met een hoog inkomen. Ze vinden het leuk om producten en prijzen te vergelijken.

Open minded

De Open minded zien het leven als een ontdekkingsstocht. Ze willen zich graag onderscheiden en zijn geïnteresseerd in kunst en wetenschap. Ze zijn vaak op zoek naar nieuwe producten en zijn sterk online georiënteerd. Het zijn vaak studenten en singles onder de 40 jaar.

Organics

Voor de Organics is de natuur een deel van hun leven. Ze zijn minder geïnteresseerd in materiële zaken en zoeken eerder naar zaken als schoonheid van de natuur en kunst. Ze zijn sterk internationaal georiënteerd en zich bewust van de fragiliteit van de aarde. Het gaat hier vaak om gezinnen met oudere kinderen of mensen zonder kinderen. Ze zijn geïnteresseerd in ontspannen, koken en gaan in hun vrije tijd naar musea of natuurparken.

Demanding

De Demanding ervaart het leven als een plicht. Deze mensen zijn religieus en traditioneel met een sterk familiegevoel. Het gaat om harde werkers met een ijzeren discipline. Deze groep is geïnteresseerd in andere mensen en culturen. Het gaat hier veelal om gepensioneerden vanaf 55 jaar.

Uit Trendrapport Toerisme, Recreatie en Vrije tijd 2008/2009.

Uitvoering

Het marketing- en communicatiebureau voert het marketingconcept vervolgens ook uit. Het zorgt ervoor dat alle promotiemiddelen en voorlichtingsmateriaal wordt gemaakt. Voor de digitale promotie van het aanbod wordt gebruik gemaakt van Verhaal van de Wadden. Het bureau voorziet met het materiaal de diverse provinciale en noordelijke promotiebureaus als de VVV's, Fryslân Marketing en Marketing Groningen van voldoende aanbod en middelen om bezinningstoerisme (doelgroepgericht) te vermarkten.

Wat nodig is om de bezinningstoerist op maat te bedienen, is een organisatiestructuur die zorgt voor samenhang en kwaliteit in het aanbod, die het proces en de budgetten bewaakt en die ervoor zorgt dat de marketingorganisaties beschikken over materiaal (in de breedste zin van het woord) waarmee ze bezinningstoerisme kunnen promoten.

Bestuur en projectorganisatie

Om in deze organisatiestructuur te voorzien, is de stichting Inspirerend Wad opgericht met bestuurders uit het Waddengebied. Zij richt zich op de realisatie en vermarkting van een samenhangend toeristisch-recreatief product in Noord-Groningen, Noord-Fryslân en de Kop van Noord-Holland. Dit bestuur is tevens de indiener van deze Waddenaanvraag.

Het bestuur werkt (na aanbesteding) tijdens de projectperiode met een ervaren projectmanagementbureau om het project en de verschillende onderdelen in goede banen te leiden, draagvlak en betrokkenheid in de regio te genereren en de planning en financiën te bewaken. Zodra Zin in het Wad is afgerond en afgerekend, worden beheer, onderhoud en promotie overgedragen aan de provinciale en lokale overheden en/of daarvoor bestemde promotie- en routebureaus.

Projectorganisatie

Om het projectplan in de komende vier jaar te realiseren dienen in ieder geval de volgende functies te zijn ingevuld:

Stichtingsbestuur:

Onbezoldigde functie op persoonlijke titel of vanuit ambtelijke functie. Dit bestuur is inmiddels samengesteld. Voorzitter is burgemeester Marga Waanders van Dongeradeel.

Projectmanager:

Professional die het proces begeleidt, mensen aanstuurt en de budgetten bewaakt. De projectmanager zal worden aangesteld na een aanbesteding bij drie regionale bureaus. De projectmanager rapporteert aan het bestuur, borgt de voortgang en de planning binnen de gestelde termijn en budgetten en zorgt dat de doelstellingen worden gerealiseerd. Per provincie en uitvoeringsproject stuurt hij de uitvoerders aan. Ook in de contacten met gemeenten, kerkbesturen en bewoners speelt de projectmanager een belangrijke rol. Hij slaat bruggen naar het toeristische bedrijf en zet de eerste stappen op weg naar het overdragen van het eindproduct. De functie van projectmanager zal aanvankelijk fulltime inzet vragen, later kan worden volstaan met enkele dagdelen per week.

Projectcommunicatieadviseur:

De projectmanager wordt ondersteund door een (parttime) projectcommunicatieadviseur. De projectcommunicatieadviseur is verantwoordelijk voor de interne communicatie (afstemming tussen de vier projecten in de drie provincies onderling en met het projectmanagement) en een duidelijke lijn in de communicatie vanuit de projecten naar buiten (denk aan bewegwijzering, persbenadering etc). Ook ondersteunt hij waar nodig de projectleiders in het verkrijgen van draagvlak voor de projecten bij bewoners in de regio. Daarnaast stuurt de projectcommunicatieadviseur het externe communicatie- en marketingbureau aan dat het marketingconcept ontwikkelt en inhoudelijk vult. Hij zorgt dat dit bureau hiervoor de benodigde input krijgt vanuit de projecten en bewaakt de realisatie van promotiemateriaal, arrangementen en andere middelen die de provinciale promotie-organisaties nodig hebben om bezinningstoerisme te kunnen vermarkten.

Projectteam:

Het projectteam bestaat uit werknemers van de betrokken uitvoeringsorganisaties, de projectmanager, communicatieadviseur en desgewenst een bestuurslid. De projectmanager zorgt dat er regulier contact en overleg is met de leiders en medewerkers van de uitvoeringsprojecten. Dat kan per uitvoeringsproject gekoppeld zijn aan een provincie of interprovinciaal. De projectteams zijn verantwoordelijk voor de afzonderlijke uitvoeringsprojecten en rapporteren aan de projectmanager.

Stappen en planning

Het project wordt in drie fasen verdeeld over vijf jaar uitgevoerd tussen begin 2011 en eind 2015.

Eerste fase (2011)

- *Noodzakelijke inventarisaties voor de verschillende projecten (kerken, kerkhoven, monumenten, locaties voor stekjes).*
- *Overleg met eigenaren (kerkjes en kerkhoven), bewoners (stekjes) en archiefhouders (verhaal van de wadden).*
- *Selectie kunstenaars (stekjes).*
- *Verkenning (technologische) mogelijkheden integrale website (Verhalen van een regio).*
- *Ontwikkeling marketingconcept en -plan.*
- *Opstellen communicatieplan (in nauwe aansluiting op marketingplan).*
- *Realiseren interne communicatiemiddelen.*
- *In kaart brengen kruispunten Zin in het Wad en Waddenwandelen.*

Tweede fase (2012-2013)

- *Realiseren e-kerken en stekjes (mogelijk doorloop naar 2014).*
- *Opstellen herstelplannen kerkhoven en begin uitvoering.*
- *Selectie kruispunten Zin in het Wad en Waddenwandelen (locatie op de wandelroutes die bijzonder interessant zijn voor bezinningstoeristen) met oog op informatievoorziening (gsp-routes, panelen, etc).*
- *Ontwerp website en start inventariseren en zo nodig geschikt maken content.*
- *Inventariseren (potentiële) arrangementen.*
- *Ontwikkeling huisstijl en -dragers.*

Derde fase (2014-2015)

- *Afronding uitvoeringsprojecten c.q. realiseren van E-kerken, kerkhoven en stekjes.*
- *Realisatie website.*
- *Realisatie externe communicatiemiddelen.*
- *Promotie bezinningstoerisme (voor het toeristenseizoen 2015).*
- *Vorbereiding officiële opening Waddenregio als bezinningsregio (bijv. met speciaal weekend met allerlei bezinningswshops/cursussen).*

Onderhouden beheer

Na oplevering worden beheer en onderhoud overgedragen aan de relevante provinciale en lokale overheden en (uitvoerings)organisaties. Deze werken zoveel mogelijk samen met (lokaal) georganiseerde bewoners. Een project waarin het verhaal van de regio zo'n grote rol speelt en dat zo direct bijdraagt aan de leefbaarheid van het platteland en aan het behoud en de toegankelijkheid van de voor dorpen en hun bewoners belangrijke kerken, nodigt uit tot nieuwe vormen van lokaal beheer. Zin in het Wad wil stimuleren dat hieraan al gedurende de realisatie aandacht wordt besteed, onder meer door het verzamelen van best practices en kennisuitwisseling tussen de projecten. Zodat wat vaak het lelijke eendje is van goede projecten (onderhoud en beheer) kan uitgroeien tot een mooie zwaan.

Buitenlandse ervaringen

Noord-Nederland heeft raakvlakken met North East of England. De regio staat als perifeer bekend. Net als de Waddenregio heeft North East of England te maken met een relatieve economische achterstand en brain drain. Ook de bevolking vertoont overeenkomsten. Nuchterheid kenmerkt de mentaliteit.

De lokale overheid zet sinds eind jaren '90 sterk in op local empowerment. Ze stopt het industrieverleden niet meer weg, maar zoekt naar verbinding tussen trots, trends en traditie. Symbolen van de industrie (bruggen, loodsen en fabrieken) worden hergebruikt voor culturele doeleinden. Ze werken als een magneet voor toeristen en hebben een identificerende werking voor de bevolking.

In de regiomarketingcampagne snijdt het mes op vergelijkbare wijze aan twee kanten. Deze gaat uit van de eigen kracht van de regio. Daarbij worden de vele lokale initiatieven op toeristisch gebied gebundeld en geprofessionaliseerd. Zo zijn alle accommodaties opgenomen in een professionele regionale portal. De toerist komt dus nooit binnen op een niet bijgehouden, doe-het-zelfsite van een bed&breakfast.

Uit Trots, trend en traditie in het Noorden, De samenhang tussen innovatie, cultuur en identiteit in de Noord Nederlandse economie. Een onderzoek in opdracht van KvK.

Het grootste risico van dit project zit in de omvang. Er komen veel lijntjes samen. Inherent daaraan is de uitdaging om de rode draad te bewaken en Zin in het Wad na vijf jaar als een samenhangend concept op te leveren. Dit is echter een risico dat, indien het voortdurend in het achterhoofd wordt gehouden, met een professionele organisatie goed in de hand is te houden.

Cruciaal hierin is de rol van het bestuur en vooral de projectmanager, die het overzicht heeft en moet behouden en bijstuurt waar te grote gaten in het netwerk dreigen te vallen.

Risico's en hoe deze worden voorkomen

Een tweede risico van Zin in het Wad vormt de periode nadat het officiële project is afgerond. Wie zorgt ervoor dat paden toegankelijk blijven, stekjes geen hangplekken worden en kerkhoven niet weer aan verval worden overgeleverd? Dit risico wil Zin in het Wad beperken door met partijen (kerkelijke gemeenten, gemeenten ed) voorafgaand aan deelname overeen te komen dat zij na oplevering verantwoordelijk zijn voor het onderhoud en beheer. De projectleider dient erop toe te zien dat in alle gevallen aan deze conditie is voldaan.

Een derde risico zou kunnen zijn dat de grootte van het project de realisatie in de weg staat. Er moet zo veel gebeuren en worden voorbereid dat het gemakkelijk is om daarin te blijven hangen. Dit risico wordt echter weggenomen doordat het project is opgeknipt in vier deelprojecten die per provincie worden uitgevoerd door professionele organisaties die daarin ruime ervaring hebben.

Tot slot is er altijd nog de mogelijkheid van het risico dat je niet hebt voorzien. Ook hiervoor geldt echter dat elk mogelijk probleem dat Zin in het Wad kan tegenkomen in principe wordt verspreid over vier projecten en drie provincies en derhalve altijd behapbaar en oplosbaar blijft.

Conclusies en aanvraag

De Waddenregio heeft een nieuwe doelgroep recreanten en toeristen veel te bieden. Steeds meer mensen gebruiken een deel van hun vrije tijd (een dagje, weekend of (korte) vakantie) om te onthaasten en om bewust tijd te nemen voor contemplatie en bezieling. Een 'zacht' toerisme, verspreid en geïntegreerd.

Een toerisme van vier seizoenen, kleinschalig, met respect voor de natuur, cultuur en levenskwaliteit van de gastheren en van de toeristen. Een toerisme kortom dat de positieve aspecten van de regio benut en versterkt. Rust en ruimte, aandacht voor duurzaamheid en de (historische) verhalen van de regio.

We hebben de nieuwe trend samengebracht onder het begrip bezinningstoerisme. Die doelgroep wil Zin in Wad bedienen om cultureel en religieus erfgoed te behouden, het landschap te versterken, maar bovenal om de leefbaarheid van het platteland en de economie in de regio een positieve impuls te geven.

Zin in het Wad is een integraal project dat nu grote kans heeft op succes. Het voelt de tijdgeest goed aan, maar is tegelijk praktisch en met een noordelijke nuchterheid ingevuld. Door vier bestaande projecten te combineren, bundelen we krachten die alleen onvoldoende tot hun recht kunnen komen, maar in gezamenlijkheid kunnen zorgen voor een compleet, kwalitatief hoogstaand en uniek bezinningstoeristisch aanbod. De invulling maakt een project van deze omvang uitvoerbaar en behapbaar. Ook omdat taken op uitvoeringsniveau per provincie worden opgepakt.

In de voorbereiding op deze aanvraag, hebben wij de potentie van Zin in het Wad keer op keer ervaren. Mensen uit de regio herkennen zich in het beeld dat aan de basis ligt van dit project en dat ook het fundament zal zijn voor het marketingconcept dat de verschillende projecten verbindt. Ze zien onmiddellijk in wat het landschap, het cultureel erfgoed en de verhalen van de regio kunnen doen en betekenen voor de bezinningstoerist. Er is veel enthousiasme over de plannen. Wij hopen dat deze aanvraag niet alleen inhoudelijk overtuigt, maar dat we erin zijn geslaagd ook dat enthousiasme over te brengen.

Begroting

Lasten						
Deelproject	Realisatie	2011	2012	2013	2014	Totaal
<i>E-Tjerke</i>						1.422.840
	Fryslân	153.360	230.040	230.040	153.360	613.440
	Groningen	136.320	204.480	204.480	136.320	681.600
	Noord-Holland	25.560	38.340	38.340	25.560	127.800
<i>Groene kerkhoven</i>						2.100.150
	Fryslân	93.340	280.020	466.700	93.340	933.400
	Groningen	70.005	210.015	350.025	70.005	700.050
	Noord-Holland	46.670	140.010	233.350	46.670	466.700
<i>Stekjes</i>						567.980
	Fryslân	30.428	60.855	70.998	40.570	202.850
	Groningen	30.428	60.855	70.998	40.570	202.850
	Noord-Holland	24.342	48.684	56.798	32.456	162.280
<i>Verhaal van de regio</i>						586.500
	Fr./Gr./N-H	215.500	148.000	120.000	103.000	586.500
Subtotaal		672.592	1.421.299	1.841.728	741.851	4.677.470
Projectbureau						838.240
Algemene projectleider						360.000
Administratief medewerker						230.400
Communicatieadviseur						147.840
Marketingmiddelen						100.000
Subtotaal		195.891	214.116	234.116	194.116	838.240
Huisvesting/voorzieningen						167.648
Projectbureau						167.648
Totaal		910.395	1.677.327	2.117.756	977.879	5.683.358

Lasten							
E-Tjerke		100%	33%	Projectbureau	uren	uurtarief	dagen
	Fryslân	49%	16%				
	Groningen	43%	14%	Alg. projectleider	2400	€ 150	300
	Noord-Holland	8%	3%	<i>75 dagen per jaar</i>			
Groene kerkhoven		100%	43%				
	Fryslân	44%	19%	Adm. medewerker	3840	€ 60	480
	Groningen	33%	14%	<i>120 dagen per jaar</i>			
	Noord-Holland	22%	10%				
Stekjes		100%	12%				
	Fryslân	36%	4%	Comm.adviseur	1232	€ 120	154
	Groningen	36%	4%	<i>40, 38, 38 en 38 dagen per jaar</i>			
	Noord-Holland	29%	3%				
Verhaal van de regio		100%	12%				
	Fr./Gr./N-H	100%	12%				
Subtotaal			100%				

41

	Realisatie	2011	2012	2013	2014	Totaal
Waddenfonds	90%	957.379	1.509.595	1.905.981	880.092	5.253.046
Eigen bijdrage	5%	53.188	83.866	105.888	48.894	291.836
Fryslân		21.411	35.280	44.987	20.014	121.692
Groningen		19.393	30.501	37.876	17.995	105.765
Noord-Holland		12.384	18.086	23.025	10.885	64.379
Provincies	5%	53.188	83.866	105.888	48.894	291.836
Totaal		1.063.755	1.677.327	2.117.756	977.879	5.836.718

Baten						
Verhaal van de regio	Realisatie	2011	2012	2013	2014	Totaal
Deelnemende instellingen	bijdragen (naar rato)	40.000	40.000	50.000	50.000	180.000
Partners	korting, sponsoring, advertenties en barthers	12.000	12.000	12.000	12.000	48.000
Subsidies (voorbeelden)	digitaliseren met Beleid of Erfgoed Nederland	0	25.000	0	25.000	50.000
Totaal		52.000	77.000	62.000	87.000	278.000

Begroting normkosten E-tsjerke

	gem. aantal per kerk	eenheid	gem. kosten per kerk incl. BTW	totaal
projectplan		1 stuks		2.400
overleg kerkbesturen			800	
opstellen projectplan (incl. inv. en tek.)			1.600	
uitvoering werkzaamheden				10.575
Aanpassingen toegangsdeur			250	
Aanleggen bekabeling		50 meter	425	
Installeren kerk internetdevice en aansluiting		1 stuks	1.600	
Installeren bewakingsmonitor		1 stuks	1.200	
Installeren keypad		1 stuks	900	
Configureren en testen installatie		1 stuks	500	
Installeren E-Tsjerke welkomstbord		1 stuks	800	
SMS configuratie en 1e jaar internet		1 stuks	400	
Aanpassingen kerk voor ongeleid bezoek		1 stuks	4.500	
directievoering en toezicht				1.300
kennisoverdracht				1.900
scholing beheerders, cursus			950	
scholing vrijwilligers			950	
overige kosten				2.285
projectcoördinatie (12%)			1.785	
2e lijnscontract met leverancier			500	
subtotaal planvorming, uitvoering en kennisoverdracht				18.460
7% onvoorzien				1.292
subtotaal				19.752
indexering looptijd 5 jaar totaal 8%				1.580
gemiddelde kosten gedurende looptijd project				21.332
afgerond normbedrag per kerk				21.300

Begroting

Groningen	32	681.600
Fryslân	36	766.800
Noord-Holland	6	127.800
totaal	74	1.576.000

Begroting normkosten Groene kerkhoven

	gem. aantal per begraafplaats	gem. kosten eenheid per begraafplaats incl. BTW	totaal
herstelplan	1 stuks		2.400
overleg eigenaren		800	
opstellen plan		1.600	
uitvoering herstelwerk			73.300
herstel, versterken opgaande beplanting		12.000	
herstel grafmonumenten gemiddeld	10 stuks	20.000	
herstel grafmonumenten zwaar	1 stuks	3.000	
herstel hekwerken	50 meter	30.000	
herstel sloten of grachten	20 meter	800	
Herstel/nieuwe voetpaden	75 meter	7.500	
directievoering en toezicht			7500
kennisoverdracht			6.500
historisch onderzoek en informatieuitdraging		2.500	
scholing beheerders, cursus		2.000	
scholing vrijwilligers		2.000	
overige kosten			11.264
projectcoördinatie (12%)		10.764	
vergunningen, leges		500	
subtotaal planvorming, uitvoering en kennisoverdracht			100.964
7% onvoorzien			7.067
subtotaal			108.031
indexering looptijd 5 jaar totaal 8%			8.643
gemiddelde kosten gedurende looptijd project			116.674
afgerond normbedrag per begraafplaats			116.675

Begroting		
Groningen	6 begraafplaatsen	700.050
Fryslân	8 begraafplaatsen	933.400
Noord-Holland	4 begraafplaatsen	466.700
totaal	18 begraafplaatsen	2.100.150

Begroting normkosten stekjes

Voor de ontwikkeling en realisatie van de stekjes zijn de volgende normkosten gehanteerd:

44

normkosten per stekje	
locatie keuze	3.275
overleg bewonersgroep	
informatie verzamelen	
documenteren	
opstellen programma van eisen	
ontwerpen	4.165
selectieprocedures	
honoraria	
presentiegelden jury	
realisatie	8.330
realiseren ontwerp	
plaatsen	
plan beheer en onderhoud	
overige kosten	1.785
projectbegeleiding	
overleg gemeenten, werkgroep ed	
overdracht stekjes aan gemeenten	
zaalhuur, catering	
subtotaal ontwerpen, realiseren en uitvoeren	17.555
onvoorzien 7%	1.229
totaal incl. 19% BTW	18.784
indexering looptijd 5 jaar in totaal 8%	1.503
gemiddelde kosten gedurende looptijd project	20.287
afgerond normbedrag per stekje	20.285

Begroting

Groningen	10 stekjes	202.850
Fryslân	10 stekjes	202.850
Noord-Holland	8 stekjes	162.280
totaal	28 stekjes	567.980

Begroting normkosten Verhaal van de regio

Lasten	2011	2012	2013	2014	Totaal
<i>realisatie binnenkant</i>					
ontwerp functioneel model	15.000		2.000		17.000
database en koppelingen	65.000	10.000	5.000		80.000
zoekinterface	20.000		5.000		25.000
<i>realisatie gebruikerslaag</i>					
implementatie widgets, apis	5.000	1.000	1.000	1.000	8.000
deelname externe platforms	1.500	1.500	1.500	1.500	6.000
<i>realisatie presentatielaag</i>					
vormgeving (gui)	10.000			2.500	12.500
nieuwsvoorziening		2.500	2.500		5.000
werven nieuwe deelnemers		5.000	10.000	5.000	20.000
PR en marketing	10.000	10.000	5.000	5.000	30.000
<i>uitbouw</i>					
uitbouw, extensies, beheerskosten	20.000	20.000	20.000	20.000	80.000
<i>organisatie</i>					
community manager 43.000	43.000	43.000	43.000	172.000	
redactieraad en werkgroep	10.000	15.000	15.000	15.000	55.000
advies	16.000	15.000			31.000
communicatie en PR	25.000	10.000	10.000	45.000	
	215.500	148.000	120.000	103.000	586.500
Baten	2011	2012	2013	2014	Totaal
<i>deelnemende instellingen</i>					
bijdragen (naar rato) 40.000	40.000	50.000	50.000	180.000	
<i>partners</i>					
korting en sponsoring, advertenties en barters	12.000	12.000	12.000	12.000	48.000
<i>subsidies</i>					
bijv. digitaliseren met Beleid of Erfgoed Nederland		25.000		25.000	50.000
					278.000

Colofon

Leeuwarden, maart 2010
Stichting Inspirerend Wad

Bestuursleden van 'Stichting Inspirerend Wad' zijn:

Drs. Marga Waanders (voorzitter)
Dr. Jan Hofstra
Dhr. Joost Lottgering
Mevr. Joan Stam
Dhr. Roel Dijkhuis

Voor dit project en deze aanvraag zijn geconsulteerd:

Bas van der Ven en W. van Kesteren (Bisdom Groningen/Leeuwarden)
Doopsgezinde Gemeenten Groningen/Fryslân
R. Veenboer, Raad van Kerken, Fryslân
Tony Dam, Protestantse gemeente Groningen
Stichting Oude Groninger Kerken
Dick Bloemhof, Steunpunt Monumentenzorg Fryslân
Landschapsbeheer Groningen, Noord-Holland en Friesland

Redactie:

Rienk Terpstra (Provincie Fryslân)
Joke Schaapman (Schrijfburo Terwisscha & Wagenaar)
Erik Zwierenberg (NHL/Internet Akademie)
Kees Terwisscha van Scheltinga (Landschapsbeheer Friesland)

Verder hebben aan deze aanvraag bijgedragen:

Karin Sjoukes (Landschapsbeheer Friesland)
Siska Ruiters, Ruitervorm (vormgeving)

Voor meer informatie over deze aanvraag kunt u contact opnemen met:

Rienk Terpstra (Provincie Fryslân):
r.terpstra@fryslan.nl of 058 – 292 56 76
Kees Terwisscha van Scheltinga (Landschapsbeheer Friesland):
k.terwisscha@landschapsbeheerfriesland.nl of 0512 - 38 38 00

